МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ШВЕЦЬ ТЕТЯНА ЕДУАРДІВНА

УДК 373.091.398:37.011.3-052(043.3/.5)

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ТЬЮТОРСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
ДЕМ'ЯНЕНКО Наталія Миколаївна
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
професор кафедри педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МАРУШКЕВИЧ Алла Адамівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувачка кафедри педагогіки
факультету психології;

доктор педагогічних наук, професор
БЕНЕРА Валентина Єфімівна,
Кременецька обласна педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, професор кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти;

доктор педагогічних наук, доцент,
СКИБА Юрій Андрійович,
Інститут вищої освіти НАПН України,
заступник директора з наукової роботи.

Захист дисертації відбудеться «13» березня 2025 року об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ - 30, 01601.

З дисертацією і рефератом можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ - 30, 01601) і на сайті університету http://www.udu.edu.ua.

Реферат оприлюднено «13» лютого 2025 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої **Наталія Титова**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інформаційно-цифровий етап постіндустріального глобалізованого суспільства зумовлює нові виклики у становленні конкурентоздатної особистості XXI століття – всебічно розвиненої, з широким мисленням, активною громадянською і патріотичною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя. Відповідно з'являється новий тип соціального замовлення на освіту та професійну підготовку, в основі якого – персоніфікована, індивідуально спрямована модель розвитку здібностей, життєвих і професійних компетентностей особистості. Особистісна зорієнтованість, індивідуалізація освітнього процесу як один із найважливіших принципів забезпечення якості освіти декларується Законами України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), стверджується Концепцією Нової української школи (2016). Передбачено виявлення та розвиток індивідуальних здібностей учнів, реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, забезпечення прогресу у навчанні й розвитку, формуванні й застосуванні соціально-особистісних компетентностей. Єдине розуміння компетентностей, необхідних для здорового та стійкого способу життя, працевлаштування і самореалізації, формування активної громадянської позиції та соціальної інтеграції, ефективні способи їх розвитку на основі інноваційних підходів до навчання представлено рекомендаціями Ради ЄС, 2018; Ради Європи «Європейські рамки соціальної та особистісної компетентностей і компетентності вміти вчитися» (The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, 2020). Підвищення рівня володіння соціальними і особистісними компетентностями визначено стратегічним орієнтиром розвитку освіти Рамковою програмою європейського співробітництва у галузі освіти і навчання ЕТ 2030 (Council of the European Union, 2021).

Заклади загальної середньої освіти України в реалізації особистісно орієнтованого навчання (особливо на рівні старшої школи) спрямовані на компетентнісну парадигму, передусім розвиток комплексу соціально-особистісних компетентностей учнів – умінь самостійно мислити, усвідомлено ставитися до системи цінностей, висувати реальні цілі, завдання, критично оцінювати отримані результати, свідомо здійснювати вибір життєвого та освітнього шляху. Ефективний механізм реалізації цього комплексу завдань вмотивовано сучасною технологізацією освітнього простору з опертям на конкретні технології індивідуалізації, автономізації навчання, партнерську педагогічно доцільну гуманістичну взаємодію «людина-людина». В Україні його застосування диктується і водночас ускладнюється тяжкими умовами повномасштабного російського воєнного вторгнення, вимушеним переходом закладів освіти переважно на навчання в онлайн-форматі, коли основними перешкодами стали не обмежений доступ

до мережі Інтернет чи недостатнє забезпечення цифровими пристроями, а неможливість прояву уваги до особистості кожного учня, якісної індивідуалізації освітнього процесу, неготовність педагогів до впровадження дистанційного особистісно орієнтованого навчання. В цих обставинах актуалізуються і еволюціонують історично апробовані світові освітні технології. Однією з універсальних є тьюторинг – професійний індивідуальний супровід особистості в освітніх процесах, базований на суб'єкт-суб'єктних педагогічно доцільних відносинах «учитель (тьютор) – учень (тьюторант)». Його висока результативність в освітньому просторі зумовила широке (країни Західної Європи, Сполучені Штати Америки) утворення тьюторських громадсько-професійних освітніх об'єднань (Велика Британія - The Tutors'Association (1971); США - National Tutoring Association (1992); Франція - Tutorat Associatif Toulousain (2005), Le Tutorat L'Association Pierre Claver (2008), L'ECE Tutorat (2011); Німеччина - Netzwerk Tutorienarbeit an Hochschulen (2009); Польща - Towarzystwo Edukacji Otwartej і Instytut Tutoringu Szkolnego (2010), Fundacja Kolegium Tutorów (2013). У 2013 р. була також заснована Тьюторська Асоціація України. Саме упровадження тьюторингу дозволяє створити нове відкрите освітнє середовище, здатне орієнтуватися на індивідуальні запити учнів та сприяти їх життєвому самовизначенню завдяки формуванню і розвитку соціально-особистісних компетентностей.

Проблеми індивідуалізації освітнього простору завжди були в об'єктиві дослідження, як українських (С. Алексєєва, С. Братанич, І. Волобуєва, В. Володько, О. Герасименко, С. Гончаренко, О. Губачов, В. Єремєєва, Ю. Лавриш, Т. Литвиненко, М. Малоіван, Л. Смалько, І. Цідило, так і зарубіжних науковців (Д. Бейсі (D. Basye), Б. Брей (B. Bray), К. Маккласкі (K. McClaskey), М. Ейбел (M. Abell), Б. Мастер (B. Master), М. Мерфи (M. Murphy), Ф. Фріленд (F. Freeland) та ін.

Базові засади тьюторингу, питання професійної підготовки до тьюторської діяльності, тьюторського супроводу розробляються українськими вченими: А. Бойко, Н. Дем'яненко, О. Іваніцькою, М. Іващенко, Т. Койчевою, В. Кухаренко, О. Літовкою, О. Лось, Л. Москальовою, К. Осадчою, Т. Осиповою та ін. У зарубіжних наукових практиках тьюторинг вивчався Ю. Балахович (J. Bałachowicz), Х. Барроу (H. Barrows), Г. Бейлі (G. Bailey), А. Бжежинської (A. Brzezińska), М. Брей (M. Bray), М. Будзинським (M. Budziński), Д. Вудом (D. Wood), Едвардом Гордоном та Елайн Гордон (E. Gordon and E. Gordon), П. Кальковскі (P. Kalkowski), Дж. Колвіном (J. Colvin), М. Коененом (M. Coenen), Д. Палфрейманом (D. Palfreyman), А. Сарнат-Частко (A. Sarnat-Ciastko), К. Топпінг (K. Topping), Н. Фальчіков (N. Falchikov), А. Фіалковским (A. Fijałkowski), Н. Фрей (N. Frey) та ін.

Напрям формування та розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів розкрито в українському науковому середовищі

М. Альохіним, І. Бехом, Н. Борбич, Д. Губарєвим, М. Докторович, О. Жуковою, Л. Калініною, О. Лісовець, О. Мельниченко, О. Московчук, С. Остапенко, І. Рябухою, І. Сидорук, М. Федоруц та ін. і зарубіжних дослідженнях: Д. Гедвілайн (G. Gedviliene), У. Каннінг (U. Kanning), К. Кемпл (K. Kemple), К. Монахан (K. Monahan) та ін.

Системний аналіз наукових праць, вивчення досить обмеженого, локалізованого досвіду застосування технології тьюторингу в закладах загальної середньої освіти України свідчить про наявність суперечностей між:

- пріоритетними напрямами державної освітньої політики та наявним станом реформування закладів загальної середньої освіти, уповільненням процесів упровадження моделі профільної школи й індивідуально орієнтованих освітніх технологій;
- потребою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів в умовах стрімкого розвитку дистанційного (онлайн) навчання, особливо у воєнний час, та недостатнім рівнем підготовки до цієї діяльності педагогів;
- значним потенціалом технологій особистісного супроводу і партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії у сфері розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів та недостатнім їх використанням у практиці закладів загальної середньої освіти;
- необхідністю впровадження тьюторингу в освітній процес закладів загальної середньої освіти та відсутністю науково обґрунтованих технологій, цілісних моделей його організації.

Враховуючи гостроту порушеної проблеми, недостатню теоретичну та практичну її розробленість, необхідність усунення зазначених суперечностей, було обрано тему дисертаційного дослідження – **«Теорія і практика тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (2018-2024 рр.), відображає наукові дослідження у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Інституціоналізація молодіжної роботи в умовах трансформації українського суспільства» (ДР 0122U000613 2022-2024 рр.). Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та Програми Всеукраїнського експерименту «Тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів» (2021-2026 рр.) у закладах загальної середньої освіти Черкаської, Львівської, Тернопільської обл. та м. Києва (Наказ МОН України від 20.09.2021 р. № 1000; Наказ МОН України «Про розширення бази проведення експерименту» від 12.10.2023 р. № 1238).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 3 від 09 березня 2023 р.).

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Систематизувати науково-теоретичні напрацювання, український і зарубіжний досвід тьюторингу, розробити категоріально-понятійний апарат проблемного поля тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.
2. Розкрити зміст і напрями розвитку соціально-особистісних компетентностей у співвіднесенні з віковими характеристиками, особливостями сенситивного періоду учнів старших класів.
3. Виявити взаємозв'язок основних функцій і компетентностей тьютора, виділити потенціали тьюторингу в освітньому середовищі старшої школи.
4. Обґрунтувати систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, сформувати напрями її трансформування.
5. Визначити організаційно-педагогічні умови реалізації системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.
6. Розробити кластерно-інтегративну модель упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.
7. Алгоритмізувати емпіричний механізм та експериментально перевірити ефективність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.
8. Розробити комплексні методичні рекомендації щодо широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – формування і розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – система тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Головною концептуальною ідеєю дослідження є розуміння розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів як цілісної системи, підґрунтям якої є зміна підходів до організації освітнього процесу

передусім із позицій активного творення особистісно центрованого освітнього простору, становлення індивідуальності та суб'єктності учня з акцентуванням, крім набуття академічних знань, на формуванні м'яких навичок (соціально-особистісних компетентностей) – критичного мислення, креативності, здатності до адаптації, емоційного інтелекту і активної громадянської позиції. Це виявляється можливим: 1) на основі методологічної єдності особистісно орієнтованого, компетентнісного, кластерного та інтегративного наукових підходів (умови для індивідуалізованої підтримки соціально-особистісного розвитку учнів, їх самореалізації в контексті тьюторингу; вектор практико-орієнтованого розвитку навичок, що забезпечують готовність учнів до ефективної комунікації, співпраці, особистісної самореалізації в соціальних контекстах та розкриття їх творчого потенціалу; освітнє середовище з можливістю реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів та професійної самореалізації педагогів); 2) розроблення та впровадження змодельованої системи тьюторського (індивідуально орієнтованого) забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, імплементації персоніфікованих тьюторських програм, інноваційних методик тьюторської підтримки; 3) підготовки (підвищення кваліфікації) вчителів-тьюторів, здатних ефективно оперувати тьюторськими компетенціями, створювати сприятливі умови для соціально-особистісного зростання учнів; 4) орієнтування на упровадження управлінських стратегій, що сприяють створенню інституційних умов для тьюторського забезпечення, формування матрично-рівневих структур комунікаційного й управлінського характеру; 5) розроблення організаційного механізму упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів як комплексу цілеспрямованих заходів, орієнтованих на втілення в освітню практику закладів загальної середньої освіти системи тьюторингу (ідентифікація можливостей закладу освіти; формулювання стратегії змін в його управлінні; визначення організаційних заходів упровадження; створення системи контролю та аналізу його ефективності). Передбачувана трансформація системи тьюторського забезпечення має адаптивну та мультифакторну характеристики, що дозволяє її використання у різному освітньо-організаційному форматі: дистанційне, змішане навчання або традиційний очний варіант, а також реалізацію як індивідуально (face-to-face), так і в малих групах. Це забезпечує функціональну універсальність тьюторського супроводу та його гнучке пристосування до викликів освітнього середовища, потреб формування особистості й передусім – розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

Для досягнення мети та поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: *системний аналіз* наукових джерел, нормативних документів, педагогічних концепцій, наукових підходів, дотичних проблем індивідуального супроводу в освіті, розвитку компетентностей особистості, з метою обґрунтування концептуальних основ тьюторського забезпечення, визначення змісту та структури соціально-особистісних компетентностей, розроблення авторської кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення; *компаративний аналіз* наукових підходів до тьюторингу в українському та зарубіжному освітньому просторі з метою виокремлення ефективних практик, наявних видів тьюторського забезпечення та доведення можливості їх адаптування до розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів; *контент-аналіз* освітніх програм, методичних, інструктивних матеріалів, які використовуються для формування соціально-особистісних компетентностей учнів з метою ідентифікації рівня відповідності освітніх матеріалів потребам розвитку компетентностей, виявлення прогалин та векторів удосконалення; *термінологічний* метод систематизації основних понять і дефініцій, їх порівняння та розмежування, уточнення та формулювання власних визначень і нових термінів з метою забезпечення точності й наукової коректності дослідження, узгодженості понятійного апарату; *проєктування* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, організаційно-впорядкованого механізму впровадження кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення; *пракселогічний метод* – з метою розкриття моделі системи тьюторського забезпечення з позицій її ефективності, функціональності, потенційних можливостей для розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів;

- *емпіричні:* спостереження (систематичне, спеціально організоване в освітньому процесі у природних умовах, пряме, відкрите та приховане, структуроване і неструктуроване, самоспостереження тощо із постійною фіксацією результатів); опитування: бесіда (безпосереднє спілкування в природних умовах з учнями старших класів та вчителями – учасниками експерименту, за принципами врахування вікових особливостей учнів та цілісного вивчення особистості), інтерв'ю (бесіда з учасниками експерименту за попередньо розробленим планом), анкетування (отримання інформації від досліджуваних за допомогою відкритих, закритих анкет та опитувальників з оцінювальною шкалою); тестування (психолого-педагогічні стандартизовані тести); аналіз продуктів діяльності (результатів різновиду діяльності учнів – успішність, виконання проєктів, участь у позаурочних та позашкільних заходах та ін.); вивчення шкільної документації (плани освітньої роботи, виховні плани, плани тьюторів); педагогічний експеримент (підготовчий, констатувальний, формувально-перетворювальний, результативно-узагальнювальний);

- *математичні та статистичні методи:* ранжування (фіксація спадання чи зростання певних показників), реєстрування (обробка, якісний та кількісний аналіз отриманих даних, їх порівняння та узагальнення, формулювання висновків за результатами дослідження); статистичні методи обробки даних (описова статистика: табулювання, графічний вираз, t-критерій Ст'юдента та критерій узгодження Пірсона x^2).

Наукова новизна одержаних даних полягає в тому, що *вперше:*

розроблено і структурно представлено систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти (*цільовий, концептуально-змістовий, процесуально-технологічний і результативно-прогностичний* блоки); визначено *напрями* трансформування змісту системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (*стратегічний, технологічний, управлінський, суб'єктно-середовищний*);

обґрунтовано *організаційно-педагогічні умови* реалізації системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (формування варіативного відкритого тьюторського освітнього середовища; рівневе зростання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор (учитель) – тьюторант (учень)»; внутрішньошкільна практико зорієнтована схема професійного розвитку педагогів як тьюторів; фреймворк управління реалізацією системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів);

здійснено наукове конструювання та розроблено *кластерно-інтегративну модель* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у взаємодії *цільового, концептуально-змістового, процесуально-технологічного й результативно-прогностичного* блоків системи із конструюванням та забезпеченням організаційно-педагогічних умов її реалізації та регулюванням із позицій тьюторського кластеру;

виявлено змістову сутність *соціально-особистісної компетентності* як структурної сукупності взаємозалежних компетентностей (комунікативної, вміння співпрацювати, критичного, креативного мислення та ін.) у співвіднесенні з особливостями сенситивного періоду учнів старших класів (готовність до життєвого самовизначення, зорієнтованість на майбутнє, утворення системи особистісних цінностей, формування активної соціальної позиції та ін.) для розвитку соціально-особистісних компетентностей;

локалізовано види тьюторингу (академічний, розвивально-виховний, сімейний, мистецький, тьюторинг ровесників, онлайн-тьюторинг та ін.), що дало можливість виявити *функції* тьютора у спрямуванні на розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, обґрунтувати їх взаємозв'язок із тьюторськими компетентностями, розкрити рівні «потенціалу тьюторингу»: *ресурсний, процесуальний, результативний*;

сформовано категоріально-понятійний апарат проблемного поля тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти - уведено авторське визначення понять: «тьюторське забезпечення освітнього процесу», «тьюторське забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів», «система тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів», «соціально-особистісні компетентності учнів», «тьюторський кластер» та ін.;

сформульовано поняття *методичного забезпечення впровадження моделі системи тьюторського забезпечення* розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів та розроблено методичні рекомендації для широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти (етапи: *базовий* - організаційна підготовка; *початковий* - адаптування до тьюторингу; *основний* – планування і реалізація інтегрованих тьюторських програм; *заключний* - моніторинг і аналіз);

уточнено дефініції «тьютор», «тьюторинг», «індивідуальна освітня траєкторія», «організаційно-педагогічні умови», «тьюторська компетентність», «механізм упровадження тьюторингу» (в контексті міжнародного досвіду, процесуального управління тьюторингом, професійного розвитку тьюторських компетентностей);

подальшого розвитку набули: критеріально-діагностувальний апарат оцінювання рівнів сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів засобами тьюторингу; напрями вдосконалення (поглиблення) індивідуалізації освітнього процесу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні, формуванні тактико-організаційного механізму реалізації та експериментальному впровадженні у закладах загальної середньої освіти авторської кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Розроблено і в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти використовуються: Положення про індивідуальний тьюторинг у закладі загальної середньої освіти; два авторських навчальних посібники (Тьюторинг. Практики впровадження. Київ, 2017; Тьюторинг: теорія та практики. Київ, 2021); елективний освітній курс для учнів старших класів «Дебати в школі» (17 год.); портфоліо особистісного розвитку учня; «Робочий зошит тьютора», діагностувальний інструментарій визначення рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (комунікативна компетентність, критичне та креативне мислення, готовність до самовизначення), авторські методики моніторингу діяльності

тьютора (лист самооцінювання тьютора, план роботи тьютора), тьюторський інструментарій діагностики у малій групі; програми підвищення кваліфікації вчителів-тьюторів: «Тьюторинг у школі» (48 год.), «Основи тьюторингу» (16 год.), «Вчитель з тьюторськими компетентностями» (16 год.); алгоритмізована схема системного упровадження тьюторингу в закладах загальної середньої освіти; методичні рекомендації для широкого впровадження моделі системи тьюторського забезпечення розвиту соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Узагальнено, систематизовано та підготовлено до впровадження тьюторингу в закладах загальної середньої освіти (онлайн, змішане навчання, підготовка вчителів до тьюторської діяльності): досвід зарубіжного тьюторингу (Велика Британія, Франція, Польща, Німеччина, США); результати дослідницького проєкту «Тьюторинг у школах Польщі» (Грант мобільності House of Europe), 2020 (представлено тьюторський досвід 16-ти польських шкіл мм. Варшава, Вроцлав, Познань, Слупськ, Гданськ, Мальборк); методичні тьюторинг-розробки (внаслідок співпраці упродовж 2016-2024 рр. із провідними польськими установами у сфері тьюторингу: Науково-дослідним центром з питань освіти Collegium Wratislaviense (м. Вроцлав, Польща), Інститутом інноваційної освіти (Instytut Educacji Innowacyjnej, м. Вроцлав, Польща); методичний конструкт українського досвіду тьюторингу в закладах загальної середньої освіти (Приватна школа «Афіни», м. Київ; Приватна школа «МудрАнгелики», м. Чернігов; Криворізький гуманітарно-технічний ліцей; ліцей Еколенд, м. Львів; приватна школа ЛІКОскул, м. Київ; приватна Креативна Дитяча Міжнародна Школа, м. Київ; «Центр освіти «Оптіма», м. Київ; «Школа вільних та небайдужих», м. Львів; приватна школа Мидгард, м. Київ; приватна дитиноцентрована школа HUB School, м. Вінниця; приватна школа Dream School, м. Одеса; Відкрита європейська школа, м. Одеса; ліцей «Фінансовий», м. Київ; Школа дружня до дитини, м. Львів; Український аграрний ліцей м. Умань; Харківський приватний колегіум та ін.).

З урахуванням матеріалів дослідження в 2021 р. обґрунтовано програму та реалізується розрахований на період до 2026 р. Всеукраїнський експеримент «Тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів» у закладах загальної середньої освіти Черкаської, Тернопільської, Львівської обл. та м. Києва (Накази МОН України № 1000 від 20.09.2021 та № 1238 від 12.10.2023 р.).

Практичним упровадженням результатів дослідження стала фахова участь автора як тьютора-супервізора в організації і проведенні: Міжнародних Конгресів тьюторингу (обмін досвідом, експертні виступи, панельні дискусії, воркшопи, інтерактивні сесії) із запрошенням провідних фахівців-тьюторів з України, Польщі, Канади, Ізраїлю, Естонії (2017-2024 рр.); широкого формату підготовки вчителів із тьюторськими компетентностями в межах реалізації проєкту ГО «Навчай для України»

(донори проєкту: Світовий Банк, UBS Optimus Foundation, Save the Children, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Фонд Глобального партнерства заради освіти (GPE) з подолання освітніх втрат через масштабні воєнні дії на території України та проведення дослідження щодо позитивного впливу тьюторських технологій на психоемоційний стан та академічні досягнення учнів). За період 2022-2023 рр. у проєктній діяльності взяло участь 357 учителів та 2871 учень. Матеріали підготовлено до масового освітнього використання та оприлюднено на міжнародному рівні (дослідницька доповідь-презентація Р. Р. Рамірес, Гарвардський університет; Л.-Д. Діас, Р. Лемос, Г. Патрінос, Дж. Грешам, Світовий банк - «Інвестиції в людський капітал під час війни: експериментальні дані з України», Конференція Консорціуму розвитку північно-східних університетів (Northeast Universities Development Consortium (NEUDC), м. Бостон, США).

Основні положення та результати дослідження впроваджено: в освітній процес Приватної школи «Афіни» м. Києва (довідка від 12.03.2024 р. № 48); Приватного навчально-виховного комплексу «Садок-школа-ліцей «ЕКОЛЕНД», м. Львів (довідка від 21.03.2024 р. № 24.1); ліцею «Фінансовий» Подільського району м. Києва (довідка від 22.03.2024 р. № 54-3); приватного закладу «Український аграрний ліцей», м. Умань Черкаської обл. (довідка від 19.03.2024 р. № 64); ліцею № 21 - спеціалізованої мистецької школи імені Ігоря Герети Тернопільської міської ради Тернопільської обл. (довідка від 14.03.2024 р. № 02/12-18); загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 28 Тернопільської міської ради Тернопільської обл. (довідка від 04.03.2024 р. № 22); у програми підвищення тьюторської кваліфікації вчителів: ГО «Навчай для України», м. Київ (довідка від 11.03.2024 р. № 11/03-05); БО «БФ «Стріт Чайлд Україна», м. Лондон (довідка від 15 березня 2024 р.), ГО «Освіторія», м. Київ (довідка від 08.04.2024 р. № 08/04-01), Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка від 07.03.2024 р. № 242/2), Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України (довідка від № 01-02/105 від 19.03.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі виведені на захист наукові положення дисертації належать автору. В публікаціях у співавторстві авторці належить: аналіз ефективності реалізації тьюторського супроводу в закладі загальної середньої освіти, діяльність якого ґрунтується на засадах змішаного навчання [6], характеристика специфіки організації тьюторської підтримки розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів [30], розкриття ролі наставництва у професійному розвитку вчителів [44], виявлення можливостей цифровізації в контексті індивідуалізації освіти [43], розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку комунікативної компетентності особистості [41], обґрунтування і сутнісне дослідження терміну «діалогічна педагогіка» в контексті індивідуалізації [42].

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження були представлені та обговорювалися:

- на засіданнях кафедри педагогіки, міжкафедральних семінарах і звітно-наукових конференціях УДУ імені Михайла Драгоманова (Київ, 2018-2024);

- науково-практичних конференціях: *міжнародних* – IV-XI Ogólnopolski kongres tutoringu (Варшава, Польща 2016-2019; Вроцлав, Польща 2020-2024), I-VI Міжнародні конгреси тьюторингу (Київ, 2017-2024), IX Міжнародному фестивалі «Світ психології: освіта, наука, інновації» (Київ, 2018), International Scientific and Practical Conference (Влоцлавек, Польща, 2019), IX Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти-2018» (Київ, 2018), V Морозівські читання (Київ, 2018), «Змішане навчання – інновація XXI сторіччя» (Харків, 2018), «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості» (Київ, 2020), 5th Annual Education Today Conference (Мальта, 2021), Międzynarodowy Forum Innowacyjnej Edukacji (Вроцлав, Польща, 2021, 2022), «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія і практика» (Київ, 2022), «Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні аспекти» (Ізмаїл, 2022), «Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах» (Київ, 2022), «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» (Київ, 2022), «Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу» (Київ, 2023), «Russia-Ukraine War: Consequences for the World: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference» (Дніпро, 2023), «Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Winter Debates: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference (Дніпро, 2023), «Importance of Soft Skills for Life and Scientific Success: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference» (Дніпро, 2023), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2023), «International scientific conference modern science: global trends, technologies and innovations» (Рига, Латвія, 2023), «2nd International Scientific and Practical Internet Conference «Impotence of Soft Skills for Life and Scientific Success» (Дніпро, 2023), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Брно, Чехія, 2023), «Наука та освіта як основа суспільного розвитку» (Житомир, 2024); *всеукраїнських* – «Основні напрями розвитку педагогічної науки: традиції та інновації» (Ужгород, 2022), «Основні напрями розвитку педагогічної науки: традиції та інновації» (Херсон, 2022), «Освітні системи: ретроспектива, інноватика» (Київ, 2022), «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції» (Суми, 2022), «Нова українська школа: результати та перспективи» (Київ, 2023).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка на тему «Громадянська

соціалізація старшокласників у позакласній діяльності загальноосвітнього навчального закладу» було захищено 2011 року в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна). У тексті рукопису дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук матеріали кандидатської дисертації не використовуються.

Публікації. Результати дослідження відображено у 65 публікаціях, з яких: 2 одноосібних посібники – інформаційно-навчальний та навчально-практичний; 38 статей у фахових періодичних виданнях України; 5 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних, зокрема, 4 статті у базі Web of Science; 18 - у збірниках матеріалів конференцій; 2 - додатково розкривають зміст дисертації.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з анотації українською і англійською мовами, вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації відповідає вимогам, серед них відповідного тексту в осяжному об’ємі.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, розкрито зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об’єкт і предмет, головну концептуальну ідею та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення результатів дослідницької діяльності, визначено особистий внесок здобувача в опублікованих працях, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційної праці, представлено публікації, окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Науково-теоретичне обґрунтування проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти»** здійснено: класифікаційний, критичний контент-аналіз наукових джерел, дотичних проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей; узагальнення авторських підходів до розуміння і формулювання стартових понять дослідження («тьютор», «тьюторинг», «тьюторське забезпечення» та ін.); філософсько-методологічний аналіз генези та еволюції тьюторингу як педагогічної технології в системі середньої освіти; розкриття методологічних підходів до розв’язання проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей. Проведений системний аналіз сприяв формулюванню та уточненню контекстних наукових категорій і понять дослідження, обґрунтуванню його наукового апарату.

Унаслідок виокремлено три групи базових напрямів методологічного підґрунтя дослідження тьюторського забезпечення розвитку соціально-

особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти: 1) світовий досвід упровадження тьюторингу; 2) підготовка вчителів до тьюторської діяльності у закладах загальної середньої та вищої освіти; 3) формування й розвиток соціальних і особистісних компетентностей учнів. З'ясовано, що увага українських учених в основному зосереджена на розрізнених функціях та напрямах упровадження тьюторингу в системі загальної середньої освіти: розробленні та супроводженні тьютором реалізації індивідуальної освітньої траєкторії/індивідуальної освітньої програми здобувачів освіти, особливостях тьюторингу в освітньому середовищі приватних шкіл, дистанційній освіті, у набутті студентами або педагогами тьюторських компетентностей. В англомовних виданнях тьюторинг виокремлюється як *приватний* – індивідуальна допомога учням щодо подолання проблем у навчанні; *тьюторинг ровесників* – підтримання та допомога учням (рівний–рівному), спрямований на підняття рівня успішності, саморозвиток учнів. У польських джерелах досліджено концептуальні напрями шкільного тьюторингу: як розвивальної та виховної стратегії, технології роботи зі здібними учнями, тьюторингу ровесників та сімейного тьюторингу.

Досліджено ретрозміну значення поняття тьюторинг. Виявлено етапи його становлення в системі середньої освіти, розкрито генезу і еволюцію тьюторської освітньої технології глобального історичного періоду - XII – першої чверті XXI ст. Доведено, що в наближеному до сучасності трактуванні термін «тьютор» з'явився в Оксфордській і Кембриджській (Велика Британія) освітніх традиціях. Фундаментальною освітньою метою тьюторингу незмінно виступає розвиток самостійного мислення індивіда, а основою для навчання, формування компетентностей учнів – визнання їх індивідуальних відмінностей. Констатовано актуалізацію, розвиток та пошуки нових шляхів індивідуалізації і персоналізації навчання у світовому освітньому просторі, поширення й оформлення ідей тьюторингу в закладах загальної середньої освіти України, розвиток педагогіки партнерства на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та діалогізації, наукове осмислення феномену тьюторингу, оформлення нових тьюторських практик, пошук способів професійного становлення тьюторської діяльності.

У контексті тьюторингу обґрунтовано методологічні підходи (гуманістичний, аксіологічний, системний, синергетичний, компетентнісний, діалогічний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, соціокультурний, інтегративний, кластерний) та наукові принципи сутнісного визначення тьюторської технології (об'єктивності, всебічності, сутнісного аналізу, єдності історичного й логічного, системності, цілісності, детермінізму, активної діяльності особистості). Відповідно здійснено авторське трактування та уточнено категоріально-понятійний апарат дослідження, а саме тезаурус понять: «індивідуалізація», «персоналізація», «тьютор», «тьюторинг», «тьюторська діяльність», «тьюторський супровід»,

«тьюторська підтримка», «індивідуальна освітня траєкторія», «індивідуальна освітня програма», «індивідуальний освітній маршрут». Запропоновано такі авторські тлумачення понять: «*тьютор»* – педагог за освітою або особа з вищою освітою, яка працює в закладі освіти, має під опікою кілька учнів, підтримує їх у розкритті та реалізації власного потенціалу в освітньому просторі, що об'єднує процеси навчання, виховання, набуття соціально-особистісних компетентностей; «*тьюторинг»* – процес підтримки розвитку особистості для розкриття її потенціалу та особливим способом організована педагогічна діяльність, спрямована на саморозвиток та самореалізацію особистості, що передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини та може бути реалізована через індивідуалізовано-діалогічну співпрацю або в малих групах; «*індивідуальна освітня траєкторія»* — шлях розвитку учня, який реалізується завдяки індивідуальній програмі та передбачає один/декілька планів. *Тьюторську діяльність* представлено різновидом спеціально організованої та регламентованої педагогічної професійної функції, яка має процесуальний характер та спрямована на досягнення суспільно важливого результату розвитку особистості; є співпрацею тьютора й тьюторанта, результат якої повною мірою залежать від рівня їхньої взаємодії.

У другому розділі **«Світовий і український досвід тьюторської діяльності в системі середньої освіти»** здійснено компаративно-селективний та теоретико-пракселогічний аналіз видів тьюторингу у країнах Європи (Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща) та США, проаналізовано український досвід упровадження тьюторингу у закладах загальної середньої освіти.

Визначено, що основним підґрунтям ціложиттєвих освітніх процесів є формування компетентностей, які необхідно постійно конкретизувати і розвивати відповідно з провідними тенденціями демократизації, гуманізації, інтеграції, цифровізації освіти. Провідними напрямами є сприяння ініціативності, самооцінці, відповідальності, добровільності, розширення прав та можливостей, інновацій, автономії. Одним із ключових аспектів якості систем освіти виступає лідерство, зокрема, в управлінні школою, а також у реалізації інновацій, які здійснюються не завдяки прийнятому закону, а за ініціативою вчителів або керівництва школи. Особливе місце займає «освіта без стін», змішане, персоналізоване навчання, формування позитивних рис характеру.

Проаналізовано демократичні та неоліберальні освітні реформи у країнах Європи та США кінця ХХ - першої чверті ХХІ ст. Доведено, що на засадах неолібералізму заснована й технологія тьюторингу, а саме – на принципі виховання вільної людини і праві кожної людини на індивідуальний розвиток. З'ясовано, що тьюторинг має широке упровадження в системі середньої освіти зарубіжжя, гармонізує із запитами суспільства, стає пріоритетним напрямом модернізації освіти завдяки індивідуалізації та персоналізації навчання. Розкрито сутність класичного (на

прикладі коледжів Оксфорду і Кембриджу) виду тьюторингу, який є основою для наслідування, можливої модифікації і адаптації в закладах освіти інших країн. Визначено роль і функції тьютора у класичному тьюторингу, а також їх трансформування відповідно до запитів суспільства, зокрема, в дистанційному (онлайн) та змішаному навчанні.

Аналіз науково-педагогічної літератури (А. Бойко, Н. Дем'яненко, О. Іваніцька, М. Іващенко, К. Осадча, Т. Осипова, Х. Барроу (H. Barrows), М. Брей (M. Bray), М. Будзинський (M. Budziński), Д. Вуд (D. Wood), Е. Гордон (E. Gordon), Д. Палфрейман (D. Palfreyman), А. Сарнат-Частко (A. Sarnat-Ciastko), К. Топпінг (K. Topping) та ін.), освітньо-нормативної бази країн Європи (Закони про освіту, «Education 2030: The Future of Education and Skills», 2018, р.) та США (Закон «Жодна дитина поза увагою», 2001; Стратегічний план департаменту освіти США на 2018–22 роки) дав можливість виокремити спільне, особливе та відмінне в практиках тьюторингу. Спільним є ґрунтовність на засадах індивідуалізації та спрямування на допомогу особистості в самовизначенні. Щодо виявлених особливостей і відмінностей, то, зокрема, в Польщі переважає розвивально-виховний тьюторинг, у США та Німеччині найчастіше спостерігається тьюторинг ровесників, у системі середньої освіти Великої Британії він представлений груповим або аудиторним тьюторингом, у Франції переважає тьюторинг-посередництво в супроводі учнів з особливими потребами. Здійснено заходи щодо модифікації та адаптування зарубіжного досвіду до реалій української школи, розширено тьюторські практики, які вже посіли певне місце в закладах загальної середньої освіти України.

Особливу увагу приділено міжнародним практикам академічного та виховного тьюторингу (Велика Британія, Польща, США). Обґрунтовано, що академічний тьюторинг охоплює академічну підтримку, домашній тьюторинг, онлайн-тьюторинг, тьюторинг ровесників та шкільне консультування. Різновид виховного тьюторингу розкрито крізь тьюторську пасторську опіку, розвивально-виховний і сімейний тьюторинг. Виявлено, що академічний тьюторинг спрямований не лише на підтримку навчальної діяльності учнів, а передусім на розвиток соціально-особистісних компетентностей, які, на думку теоретиків та практиків освіти (Д. Гедвілайн (G. Gedviliene), У. Каннінг (U. Kanning), К. Кемпл (K. Kemple), К. Монахан (K. Monahan) та ін.), є основою для успіху в навчанні й житті. Встановлено, що основою і головною умовою реалізації обох видів тьюторингу є формування суб'єкт-суб'єктних відносин, підтримка тьютором учнів у їхньому прагненні до навчання, утриманні ними мотивації, допомога в розпізнаванні своїх можливостей, здібностей та потенціалу розвитку.

На основі контент-аналізу документів Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу: The Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, 2018 (Пропозиція з Рекомендації Ради щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя); European

Parliament resolution on modernization of education in the EU, 2018 (Резолюція Європейського парламенту щодо модернізації освіти в ЄС); Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019 (Ключові компетентності для навчання впродовж життя. Люксембург: Офіс публікацій Європейського Союзу); The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, 2020 (Європейська рамка ключових особистісних, соціальних компетентностей і навичок навчання) обґрунтовано значення набуття: особистісних, соціальних та навчальних компетентностей (personal, social and learning competence), що базуються на знаннях і навичках, спрямованих на розвиток особистісного потенціалу, соціальну інтеграцію та активне громадянство; громадянської компетентності; компетентності культурної обізнаності та самовираження.

Доведено цілісність проєктування тьюторської технології у старшій школі у взаємозв'язку цільового, теоретико-методологічного, змістового, організаційного, технологічного та результативного компонентів, які мають відображати сукупність уявлень про цілі, фактори, закономірності, принципи, функції, форми, методи, засоби та результати тьюторської підтримки розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів. Виявлено, що сприяння створенню комплексу умов, спрямованих на успішне оволодіння учнем компетентностями, є особливим видом діяльності тьютора.

Дослідження українського досвіду упровадження тьюторингу у закладах загальної середньої освіти на тлі компаративних даних та із залученням звітної бази всеукраїнських експериментів («Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті», 2015-2020 рр. (12 ЗЗСО Київської, Одеської, Тернопільської, Харківської обл., м. Дніпро, м. Кривого Рогу); «Тьюторський супровід у системі змішаного навчання», 2015-2020 рр. (Приватна школа «Афіни», м. Київ); «Організаційно-педагогічні умови впровадження тьюторських технологій в систему ранньої профілізації учнів ліцею», 2016-2021 рр. (Русанівський ліцей, м. Київ) дозволило стверджувати переважання в українських ЗЗСО *комплексного тьюторингу* - розвивально-виховного з елементами академічного.

У третьому розділі **«Психолого-педагогічні засади розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів засобами тьюторингу»** здійснено науковий аналіз сутності та змісту соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, охарактеризовано старший шкільний (юнацький) вік як сенситивний період для розвитку соціально-особистісних компетентностей, визначено психолого-педагогічні компетентності вчителя у контексті тьюторської діяльності та досліджено потенціал тьюторингу в розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Проаналізовано зміст освітньо-нормативної бази України (Закон України «Про освіту» 2017 р., Концепція Нової української школи

2016 р., Закон України «Про повну загальну середню освіту» 2020 р., Програма EU4SKILLS 2019–2023 рр.) у проєкції розвитку компетентностей учнів. Уточнено підходи до визначення змісту понять «соціальні компетентності» й «особистісні компетентності» та доведено важливість їхнього сприйняття у взаємозалежності та спів дії з урахуванням динамічності (постійного розвитку) та повторюваних складників (міжособистісної комунікації, співпраці, постановки цілей, планування діяльності, формування критичного і креативне мислення, саморегуляції, вміння вирішувати проблеми, жити та взаємодіяти в соціумі тощо). Це дозволило шляхом співставлення сутнісних ознак соціального та особистісного розвитку учнів ввести інтегроване поняття *соціально-особистісної компетентності* як структурної сукупності розвитку низки компетеностей: комунікативної, вміння співпрацювати, критичного, креативного мислення, а також інтегральної характеристики особистості – готовності виявляти та усвідомлювати власні можливості й можливості інших людей, їхні особливості та потреби; розробляти, вдосконалювати та втілювати життєві й освітні плани; на основі сформованої системи цінностей робити вибір та нести за нього відповідальність, прагнучі до самовизначення. Здійснено науково-теоретичну характеристику кожного зі складників. У співвіднесенні з функціями тьюторингу розкрито засадничі принципи розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: індивідуалізація освіти; партнерство, що передбачає суб’єкт-суб’єктну взаємодію тьютора і учня; самоактуалізація; варіативність та вибір; гнучкість – передбачення змін у процесі розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів у мінливих умовах за збереження системності, що забезпечує універсальність та можливості комплексного вирішення задач.

Виведено особливості сенситивного періоду учнів старших класів для розвитку соціально-особистісних компетентностей, де завершення біологічного дозрівання характеризується одночасним набуттям соціальної і особистісної зрілості. Досліджено головні особистісні новоутворення цього вікового періоду: готовність до життєвого самовизначення; спрямованість на майбутнє; становлення системи особистісних цінностей, що визначають загальну спрямованість розвитку особистості і є основою її ставлення до навколишнього світу, інших людей, до себе, формування світогляду; активний розвиток самосвідомості, який забезпечує спрямованість подальшого розвитку особистості та спонукає до певної соціальної позиції; розвиток мислення, зокрема критичного та креативного. Підкреслено роль міжособистісної комунікації та співпраці, характерних для цього вікового періоду, значення рефлексії, що дозволяє в юнацькому віці вийти за межі внутрішнього світу й позиціонувати себе в широкому просторі.

Визначено психолого-педагогічні компетентності вчителя в контексті тьюторської діяльності та функції тьютора, що сприяють розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. Обґрунтовано

взаємозв'язок визначених функцій і тьюторських компетентностей: діагностична функція – психологічна компетентність; проєктувально-технологічна функція – проєктувально-прогностична, інноваційно-технологічна, компенсаторна компетентності; інформаційно-змістова функція – інформаційно-цифрова компетентність; організаційно-діяльнісна функція - організаційна, управлінська, інклюзивна компетентності; рефлексивна функція – аналітична, комунікативна компетентності; консультативна функція – дослідницька, правова, міжкультурна, комунікаційна, інформаційна компетентності; мотиваційна функція – лідерська компетентність; соціально-емоційна функція – емоційно-етична компетентність.

Тьюторську компетентність розкрито в авторському трактуванні як цілісну характеристику педагога, що включає сукупність поглиблених, систематичних, міждисциплінарних знань з освітніх, педагогічних наук, психології та філософії; спеціальних здібностей, навичок та вмінь (комунікаційних, аналітичних, етичних, організаційних, лідерських, психологічних, педагогічних, інклюзивних, інформаційних, інноваційних, проєктувальних, технологічних); особистісних якостей (адаптивності, відповідальності, врівноваженості, чесності, оптимізму, вимогливості, стійкості, справедливості, організованості, впевненості); ціннісних орієнтацій; власної професійної позиції та спроможності реалізовувати тьюторську діяльність відповідно до вікових, індивідуальних особливостей учнів, сформованих цінностей та життєвих орієнтирів, на основі партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор-тьюторант». Доведено, що тьюторська компетентність є не статичною, а динамічною категорією, яка потребує постійного оновлення, вдосконалення у спрямуванні на підвищення ефективності тьюторської діяльності, зумовлює перманентну освіту тьюторів під патронатом тьюторів-супервізорів.

Доведено потенціальні можливості тьюторингу в розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів ЗЗСО. З позицій системного підходу розроблено три рівні «потенціалу тьюторингу»: *ресурсний, процесуальний, результативний*. На *ресурсному* рівні обґрунтовано взаємопов'язані внутрішні ресурси (спрямовані на винайдення й удосконалення потенціалу кожної особистості): людські, інформаційно-комунікаційні, організаційні, технологічні, матеріально-фінансові та зовнішні ресурси (гарантують успішність тьюторської діяльності, здатність системи тьюторського забезпечення до самооптимізації і саморегулювання): інтелектуально-творчі, лідерські, морально-етичні, аксіологічні та професійні. *Процесуальний* рівень розкрито через дві сфери діяльності: практичні кроки у щоденній роботі під час взаємодії з учнями; вчинки, дії, поведінка учнів у розвитку соціально-особистісних компетентностей. Передбачено *модифікацію мети тьюторингу* внаслідок зміни формату діяльності педагогів: перехід на діалогічне спілкування; набуття гнучкості у

стратегіях реалізації навчальних та виховних планів і водночас ситуативної послідовності; надання учням права прийняття рішень та делегування їм відповідальності за наслідки їхньої реалізації; визначення кордонів відповідальності (тьюторів і тьюторантів), допомога учням у набутті вміння самостійно вчитися; розкритті їхніх потенційних можливостей; підтримка в побудові напрямів освітнього та особистісного розвитку; формуванні навичок креативного та критичного мислення; співпраці. На процесуальному рівні обґрунтовано *виховний потенціал тьюторингу* у ЗЗСО, який полягає в зосередженні на потребах та перспективних можливостях учня, спрямуванні на підвищення його самостійності й відповідальності, де тьютор працює над розвитком позитивно-сильних сторін учнів. Доведено, що *результативний* рівень тьюторського потенціалу відображає контекстне впровадження тьюторингу в освітній процес, стабільність та ефективні наслідки тьюторської діяльності.

У четвертому розділі **«Моделювання системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»** обґрунтовано систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, визначено організаційно-педагогічні умови її реалізації, розроблено кластерно-інтегративну модель упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів визначено як структурну цілісність циклічно взаємопов'язаних дієвих компонентів зі збереженням власних сутнісних характеристик, інтеграція яких забезпечує розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти (табл. 1).

У цільовому блоці визначено мету - організацію процесу досягнення максимально врівноваженого рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. *Концептуально-змістовий блок* представлено системою знань для досягнення передбачених цілей відповідно до обраних індивідуальних траєкторій розвитку учнів старших класів з урахуванням досвіду просоціальної, творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до світу, компетентності вчителя-тьютора, індивідуальних особливостей учнів, методичного забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей за допомогою тьюторингу. *У процесуально-технологічному блоці* розкрито основні елементи: організацію та керування тьюторингом у старшій школі, види тьюторингу, методи та організаційні форми тьюторської діяльності, що забезпечують розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. *У результативно-прогностичному блоці* системи передбачено результати розвитку соціально-особистісних компетентностей засобами тьюторингу.

Таблиця 1

Система тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів

<table>
<tr><th colspan="4">ЦІЛЬОВИЙ БЛОК</th></tr>
<tr><td colspan="4">МЕТА</td></tr>
<tr><td colspan="4">Підвищення рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів засобами тьюторингу</td></tr>
<tr><td colspan="4">ЗАВДАННЯ</td></tr>
<tr><td colspan="4">- підтримання розвитку в учнів адаптивності, комунікативних навичок, здатності до співпраці, критичного та креативного мислення, підвищення самооцінки, здатності до рефлексії, готовності до самовизначення;
- створення оптимальних умов для розвитку соціально-особистісних компетентностей;
- організація тьюторської підтримки розвитку соціально-особистісних компетентностей</td></tr>
<tr><th colspan="4">КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЗМІСТОВИЙ БЛОК</th></tr>
<tr><td>ПІДХОДИ</td><td>ПРИНЦИПИ</td><td>ЗАКОНОМІРНОСТІ</td><td>МОДУЛЬНИЙ ЗМІСТ</td></tr>
<tr><td>синергетичний, системний, структурний, функціонально-організаційний, прогностичний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, компетентнісний, стратегічний, технологічний, управлінський, суб’єктно-середовищний, кластерний, інтегративний</td><td>відкритість до запитів суспільства та особистості; гуманізація та демократизація освітніх процесів; креативність; варіативність, індивідуалізація та колегіальність</td><td>суб’єкт-суб’єктні відносини «тьютор-тьюторант», урахування індивідуальності учнів, практична спрямованість розвитку соціально-особистісних компетентностей, інтегративний характер організації індивідуальної підтримки, безперервність та спадкоємність процесу розвитку соціально-особистісних компетентностей</td><td>Модулі:
1) діагностувально-аналітичний;
2) організаційно-діяльнісний;
3) контрольно-коригувальний.</td></tr>
<tr><th colspan="4">ПРОЦЕСУАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК</th></tr>
<tr><td>ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ</td><td>ВИДИ РЕАЛІЗАЦІЇ</td><td colspan="2">ФОРМИ І МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ</td></tr>
<tr><td>Управління, організація, координація діяльності суб’єктів системи тьюторського забезпечення
Соціальна взаємодія суб’єктів системи: вчителі-тьютори, інші педагогічні працівники школи, учні старших класів
Етапи тьюторської діяльності</td><td>Академічна підтримка (в навчальній діяльності)
Неакадемічна підтримка (розвивальний, виховний тьюторинг)</td><td colspan="2">Індивідуальний тьюторіал
Тьюторіал у малій групі
Універсальність тьюторської технології (портфоліо, рефлексія, діалог, консультування):
інтерактивні педагогічні технології у тьюторингу (проєкти, кейс-стаді, дебати, дискусії, тренінги та ін.);
технології підтримки (психолого-педагогічної – соціально-емоційна; технічної - цифрові інструменти)</td></tr>
<tr><th colspan="4">РЕЗУЛЬТАТИВНО-ПРОГНОСТИЧНИЙ БЛОК</th></tr>
<tr><td colspan="4">КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ
СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ</td></tr>
<tr><td>Мотиваційно-ціннісний</td><td>Когнітивно-діяльнісний</td><td colspan="2">Особистісно-рефлексивний</td></tr>
<tr><td colspan="4">РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ: оптимальний (максимально врівноважений); середній (конструктивно-активний); низький (репродуктивно-адаптивний)</td></tr>
<tr><td colspan="4">РЕЗУЛЬТАТ: максимально можлива позитивна динаміка розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів ЗЗСО</td></tr>
</table>

Визначено три послідовні модулі концептуально-змістового блоку системи тьюторського забезпечення: 1) діагностувально-аналітичний модуль – визначення стартових можливостей, мотивації і потреб учнів старших класів: діагностування їх індивідуальних особливостей; пошук та аналіз

внутрішніх і зовнішніх ресурсів; виявлення прихованих можливостей учнів; 2) організаційно-діяльнісний модуль – проєктування, реалізація та підтримка процесу розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: партнерські діалогічні відносини; проєктування співдіяльності тьютора і тьюторанта; розроблення інтегративних тьюторських програм; соціо-емоційна підтримка; регулювання вмотивованості учнів; 3) контрольно-коригувальний модуль – моніторинг, оцінка та корекція тьюторського процесу розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: моніторинг розвитку соціально-особистісних компетентностей; коригування планів тьюторантів (за необхідності); рефлексія та надання зворотного зв'язку.

Визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови реалізації моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. У контексті дослідження введено поняття *організаційно-педагогічних умов*, як спеціально створених педагогами обставин для досягнення цілей розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів; сплановану організацію тьюторської діяльності на основі узгодженої взаємодії всіх суб'єктів тьюторського процесу. Організаційно-педагогічними умовами визначено: формування варіативного відкритого тьюторського освітнього середовища; рівневе зростання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор (учитель) – тьюторант (учень)»; створення і вдосконалення внутрішньошкільної системи професійного розвитку педагогів як тьюторів; фреймворк управління реалізацією системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів. Доведено, що взаємоузгодженість зазначених організаційно-педагогічних умов забезпечує ефективну реалізацію системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів.

Розроблено авторську *кластерно-інтегративну модель* упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. З цією метою уведено поняття *«тьюторського кластеру»* – структурної характеристики системи тьюторського забезпечення, спрямованого на сукупну взаємодію об'єднаних у логічну групу елементів, що створюють єдиний ресурс для розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (рис.1).

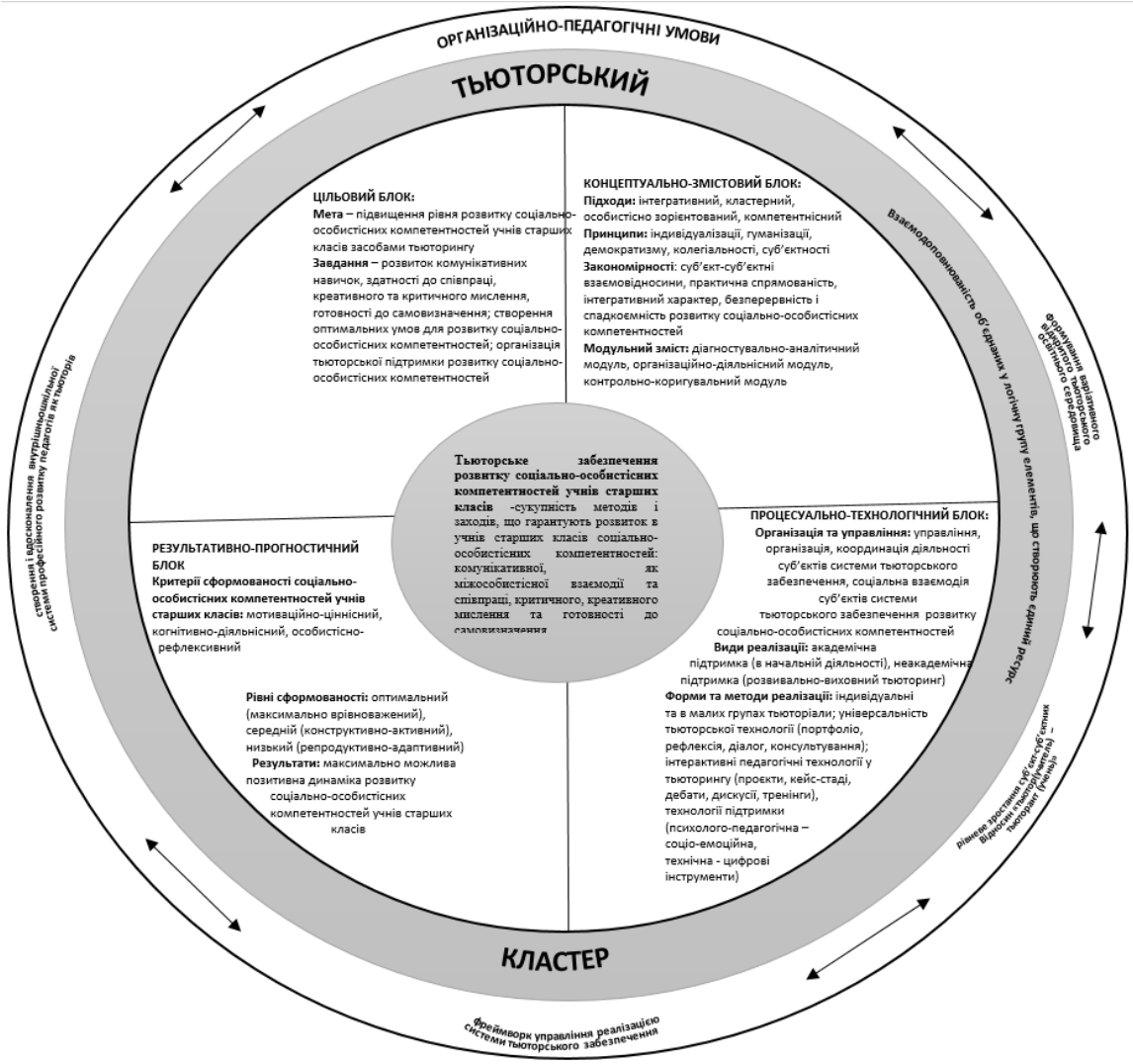

Рис. 1. Кластерно-інтегративна модель упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Обґрунтовано, що кластерний підхід забезпечує підвищення якості тьюторського процесу, уможливлює розвиток та саморозвиток усіх суб'єктів освітнього кластеру, які вирішують проблему упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. Доведено, що інтегративний характер моделі є найбільш доречним у тьюторській діяльності, завдяки: доцільному об'єднанню та синтезу складників тьюторингу, формуванню цілісної тьюторської системи в освітньому просторі старшої школи, а також способів, форм та видів тьюторської діяльності. Інтегративний підхід передбачає доцільне поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та ін. обґрунтованих у контексті тьюторської діяльності підходів в теорії та практиці шкільної освіти. Розроблена кластерно-інтегративна модель системи тьюторського забезпечення характеризується

органічною цілісністю цільового, концептуально-змістового, процесуально-технологічного й результативно-прогностичного блоків.

Розроблено і представлено управлінську складову кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів через упровадження *матрично-рівневого управління*, що дозволяє налагодити керований процес реалізації системи тьюторського забезпечення та планування тьюторської діяльності, створити систему моніторингу тьюторського процесу, розробити стандарти розв'язання завдань тьюторської діяльності. Доведено, що матрично-рівневе управління гармонізує тьюторський процес шляхом створення групи співробітників із різних функціональних підрозділів.

Обґрунтовано науково-технологічні підходи до трансформування системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. Передбачено, що трансформації стосуватимуться змісту, форм та видів тьюторингу; організації та управління тьюторського процесу; інноваційних технологій, що забезпечують розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів; формування нових ціннісних відносин між суб'єктами тьюторського процесу. Відповідно визначено такі підходи: 1) *стратегічний* - передбачає стратегічне управління тьюторським процесом на основі аксіологічної, акмеологічної стратегій та стратегії цифровізації; 2) *технологічний* - дозволяє досягти результатів із заздалегідь заданими кількісними та якісними показниками; 3) *управлінський* – у контексті процесуального та ситуаційного напрямів; 4) *суб'єктно-середовищний* – як розширення впливу освітнього середовища і суб'єктності в тьюторському процесі.

У п'ятому розділі **«Практико орієнтований механізм реалізації моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»** визначено критерії оцінювання соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, розкрито зміст та результати констатувального етапу педагогічного експерименту, розроблено алгоритмізований механізм експериментальної перевірки ефективності системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Визначено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний критерії оцінювання соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, рівні їх сформованості, що характеризуються сукупністю показників. Доведено, що мотиваційно-ціннісний критерій є основним, оскільки дозволяє діагностувати ціннісне ставлення учнів старших класів до розвитку власних соціально-особистісних компетентностей та рівень мотивації до їх удосконалення. Виділено рівні сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших

класів: низький (репродуктивно-адаптивний), середній (конструктивно-активний), оптимальний (максимально врівноважений).

Розроблено та обґрунтовано три напрями констатувального етапу дослідження: визначення рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів; з'ясування готовності педагогів до тьюторської діяльності; фіксація потенціалу експериментальних закладів загальної середньої освіти до упровадження системи тьюторського забезпечення. У дослідженні взяло участь 393 учні (195 - в експериментальній і 198 - у контрольній групі, 78 учителів, із них 8 психологів та 6 директорів ЗЗСО. На констатувальному етапі експерименту для перевірки рівності середніх значень у двох вибірках було використано t-критерій Ст'юдента, відповідно якого статистично значущих відмінностей між результатами експериментальної та контрольної груп немає, що підтвердило однорідність сформованих груп та, відповідно, коректність отриманих даних за всіма критеріями. З'ясовано, що на констатувальному етапі педагогічного експерименту учні старших класів демонструють переважно середні або низькі результати рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей (табл.2). Визначено рівень готовності вчителів до упровадження інновації — тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, схарактеризовано ступінь їх обізнаності про тьюторинг та розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів, а також наявність досвіду тьюторської діяльності. На основі отриманих даних зроблено висновки про мотивацію вчителів до впровадження тьюторингу середнього та високого рівня на початку експерименту та середній рівень самооцінки педагогів щодо готовності до такого процесу.

Таблиця 2.

Результати діагностування рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (констатувальний етап)

Критерії / Рівні	ЕГ (%)			КГ (%)		
	оптимальний	середній	низький	оптимальний	середній	низький
Мотиваційно-ціннісний	11,2	47,0	41,8	11,3	47,9	40,8
Когнітивно-діяльнісний	8,8	43,8	47,4	9,0	43,9	47,1
Особистісно-рефлексивний	9,0	43,4	47,6	9,6	43,3	47,1
Узагальнені дані	9,6	44,7	45,6	9,9	45,0	45,0

Розроблено алгоритм експериментальної перевірки та упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, який визначено як комплексний

організаційній механізм. Уточнено визначення поняття *«механізм упровадження»*, яке в контексті дослідження розглядається як комплекс цілеспрямовано відібраних заходів педагогічної діяльності, орієнтованих на втілення в освітню практику закладів загальної середньої освіти системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Розроблено алгоритмізований механізм експериментальної перевірки та упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, який складається з двох складників: статичного та динамічного. Виокремлені етапи упровадження системи тьюторського забезпечення: 1) ідентифікація можливостей закладів загальної середньої освіти для упровадження; 2) формулювання стратегії змін в управлінні закладів загальної середньої освіти з метою ефективного упровадження системи; 3) визначення організаційних заходів упровадження; 4) створення системи контролю та аналізу ефективності упровадження.

Сформульовано поняття *методичного забезпечення упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів* як професійної взаємодії рівноправних суб'єктів освітньої діяльності, спрямованої на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників як тьюторів та його супровід, розробку і створення методичної бази, необхідної для якісної реалізації тьюторингу у школі, що гарантує досягнення певної мети через визначену послідовність методів, засобів та дій. Обґрунтована мета методичного забезпечення упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, а саме: здійснення цілісного тьюторського процесу в єдності цілей тьюторингу, змісту та організаційних форм його реалізації. Визначені функції методичного забезпечення упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: цільові та організаційні, а також напрями методичного забезпечення упровадження моделі системи тьюторського забезпечення: дорадницький, професійно-фасилітативний; методичний; інформаційно-комунікативний; психолого-мотиваційний. Зазначено, що загальною функцією методичного забезпечення впровадження системи тьюторського забезпечення є керування тьюторським процесом у школі, що забезпечує системний розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів на всіх його етапах: проєктування, планування й організації; удосконалення системи управління цим процесом тощо. Визначено напрямі методичного забезпечення упровадження моделі системи тьюторського забезпечення: дорадницький, професійно-фасилітативний; методичний; інформаційно-комунікативний; психолого-мотиваційний.

У шостому розділі **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»** представлено процес проведення та оцінювання результатів педагогічного експерименту, в ході якого доведено ефективність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів та надані методичні рекомендації для її моделювання і широкого впровадження у закладах загальної середньої освіти.

Визначено етапи упровадження системи тьюторського забезпечення та їх взаємозв'язок з організаційно-педагогічними умовами реалізації моделі. Стратегічні напрями упровадження кластерно-інтегративної моделі передбачали створення відкритого варіативного освітнього середовища, перехід до матрично-рівневого управління, розроблення внутрішньошкільної системи підготовки педагогів до тьюторської діяльності, конструювання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор (учитель) – тьюторант (учень)».

Дослідження в експериментальних закладах загальної середньої освіти з упровадження системи відповідно до першого стратегічного напряму завершилося забезпеченням варіативності освітнього середовища завдяки інтеграції різних видів навчальної, виховної та тьюторської діяльності через профілізацію, упровадження елективних курсів, проєктно-орієнтованого навчання, модульного підходу, альтернативних видів оцінювання, залучення учнів старших класів до виховних заходів та їх участі в інтегрованих тьюторських програмах розвитку соціально-особистісних компетентностей.

Реалізовано введення фреймворку матрично-рівневого управління упровадження моделі системи тьюторського забезпечення, що дозволило охопити всі напрями діяльності експериментальних закладів загальної середньої освіти у стійкій координації та взаємозв'язку окремих підрозділів; створити нові відділи, які забезпечували реалізацію системи тьюторського забезпечення на рівні старшої школи, та оптимізувати управлінську шкільну систему; залучити зовнішніх експертів до управлінської діяльності в контексті реалізації моделі системи тьюторського забезпечення.

Розроблено внутрішньо шкільні програми підвищення кваліфікації педагогів до здійснення тьюторської діяльності. Реалізована підтримка тьюторів упродовж всього формувального етапу експерименту, що передбачало методичну, координаційну, інформаційну діяльність із боку організатора експерименту.

Здійснено залучення учнів старших класів експериментальної групи до проєктної діяльності, участі у тренінгах, виховних та профорієнтаційних заходах школи, застосування технологій відкритої освіти та тьюторських технологій (розроблення індивідуальної освітньої траєкторії, індивідуальних освітніх планів, застосування технологій портфоліо, кейс-стади, дебатів, проєктної, соціально проактивної діяльності, персональної карти розвитку та

ін.), що сприяло розвитку суб'єктності учнів та розвитку їхніх соціально-особистісних компетентностей.

Контрольне діагностування рівнів сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (відповідно до розроблених критеріїв і показників із застосуванням діагностувального інструментарію, ідентичного використаному на констатувальному етапі експерименту) вмотивувало висновки, що упровадження авторської кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення в освітній процес закладів загальної середньої освіти значною мірою сприяє розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (табл.3, табл.4).

Таблиця 3

Результати діагностування рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (результативно-узагальнювальний етап)

Критерії / Рівні	ЕГ (%)			КГ (%)		
	оптимальний	середній	низький	оптимальний	середній	низький
Мотиваційно-ціннісний	37,1	48,0	14,9	13,3	50,7	36,0
Когнітивно-діяльнісний	30,8	56,4	12,8	12,8	45,3	41,9
Особистісно-рефлексивний	30,2	55,6	14,2	12,1	45,2	42,7
Узагальнені дані	32,7	39,0	13,9	12,7	47,0	40,2

Таблиця 4

Динаміка рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (до та після експерименту)

Критерії / Рівні	ЕГ (%)						КГ (%)					
	оптимальний		середній		низький		оптимальний		середній		низький	
	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після
Мотиваційно-ціннісний	11,2	37,1	47,0	48	41,8	14,9	11,3	13,3	47,9	50,7	40,8	36
Когнітивно-діяльнісний	8,8	30,8	43,8	56,4	47,4	12,8	9,0	12,8	43,9	45,3	47,1	41,9
Особистісно-рефлексивний	9,0	30,2	43,4	55,6	47,6	14,2	9,6	12,1	43,3	45,2	47,1	42,7
Узагальнені дані	9,6	32,7	44,7	39	45,6	13,9	9,9	12,7	45,0	47	45,0	40,2

Кількісний аналіз отриманих даних діагностування свідчить про зростання показників в експериментальній групі, зокрема: мотиваційно-ціннісного критерію на 18,0%, когнітивно-діяльнісного на 23,9% і особистісно-рефлексивного на 20,1%. Натомість у контрольній групі відзначено зростання мотиваційно-ціннісного критерію на 3,5%, когнітивно-діяльнісного на 4% і особистісно-рефлексивного на 3,6%. Дані кількісного аналізу підтверджені проведеним якісним аналізом інтерв'ю з батьками,

педагогами, класними керівниками та тьюторами учнів старших класів експериментальної групи, аналізом бланків спостережень педагогів і класних керівників, інтерв'ю з адміністрацією закладів загальної середньої освіти.

Для підтвердження кількісного аналізу використано математичну статистику. Для порівняння рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів експериментальної та контрольної груп використано критерій узгодження Пірсона x^2. При вихідних даних отримані значення x^2 у всіх випадках виявилися меншими за критичне значення на констатувальному етапі та більшими на контрольному. Отримані дані виявляють сутнісні розбіжності між контрольною й експериментальною групами: в контрольній групі щодо рівня соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів статистично значних змін не спостережено, натомість в експериментальному потоці розбіжності суттєві. Емпіричне значення значно перевищує критичне значення критерію Пірсона (критичне значення x^2 при v=2 від 5,991 до 9,21) і дорівнює в експериментальній групі 28,967, а в контрольній групі емпіричне значення — 0,66, що свідчить про відсутність змін у рівнях сформованості соціально-особистісних компетентностей. Таким чином, можна констатувати про об'єктивність і репрезентативність підсумків даних експерименту. Отже, результати проведеного дослідження рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів демонструють позитивну динаміку в експериментальній групі та практично повну її відсутність у контрольній групі.

Педагогічний експеримент передбачав також дослідження професійного розвитку педагогів як тьюторів завдяки їхній участі в програмах підвищення кваліфікації у контексті тьюторських компетентностей та розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів, супервізійних зустрічах тьюторів, семінарах, вебінарах, науково-комунікативних заходах із дотичної тематики. За результатами самооцінювання педагогами власних тьюторських компетентностей до та після формувального експерименту відмічено значний прогрес: вміння активного слухання зросло на 54,7%, застосування індивідуального підходу до учнів – на 52,2%, створення партнерських суб'єкт-суб'єктних взаємин – на 49,6%, вміння надавати зворотний зв'язок – на 44,2%, підтримувати самостійність учнів – на 45,1%, працювати над розвитком соціально-особистісних компетентностей учнів – на 58,8%. Рівень саморефлексії педагогів зріс на 31,0%. Проаналізовані дані демонструють значне підвищення самооцінки вчителів щодо тьюторських компетентностей.

Проведене інтерв'ювання батьків (195 осіб) учнів – учасників експерименту підтвердило ефективність запровадженої моделі тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей. Отримані дані свідчать про те, що 89,1% батьків задоволені участю дитини в тьюторській програмі, 10,9% - схвалили цю участь. Жоден із батьків не

висловив невдоволення. Значне покращення розвитку соціально-особистісних компетентностей відзначили 68,2% батьків, помітне покращення — 26,4% і 5,4% зазначили незначне покращення. За результатами інтерв'ювання вчителів: 78,7% зазначили значне зростання рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів в експериментальній групі, 16,2% повідомили про помірне покращення і 5,1% не помітили значних змін.

Отримані результати дозволили сформулювати методичні рекомендації для персонального тьюторського моделювання та широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти. *Базовий етап* (організаційна підготовка: інформаційні заходи, ~~визначення~~ розширення мети тьюторингу в контексті соціально-особистісних компетентностей, розроблення стратегії тьюторської підтримки з урахуванням вікових особливостей учнів; навчання тьюторів; створення умов для реалізації тьюторингу у ЗЗСО). *Початковий етап* (адаптування учнів до тьюторингу: індивідуальна робота, групові зустрічі, мотивація тьюторантів). *Основний етап* (реалізація інтегративних тьюторських програм: індивідуальне наставництво, проєктна діяльність, оцінка прогресу). *Просувальний підетап* (стійкий розвиток та інтеграція: закріплення результатів, поширення тьюторської практики, соціальні ініціативи, інтеграція тьюторингу в освітній процес, підтримка результатів). *Заключний етап* (моніторинг і аналіз: регулярне оцінювання ефективності, адаптування інтегрованих тьюторських програм). Умовами широкого впровадження системи тьюторського забезпечення визначено: актуальність, відповідність потребам суспільства і закладів загальної середньої освіти, системність, адресність, цілеспрямованість, керованість процесом.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено науково-теоретичне обґрунтування і контекстно-практичне розроблення проблеми моделювання та експериментальної перевірки авторської системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти, що дозволило зробити низку висновків:

1. *Систематизовано* науково-теоретичні напрацювання, зарубіжний (Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща, Сполучені Штати Америки) і український досвід тьюторингу (з урахуванням звітної бази всеукраїнських експериментів: «Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті», 2015-2020 рр.; «Тьюторський супровід у системі змішаного навчання», 2015-2020 рр.; «Організаційно-педагогічні умови впровадження тьюторських технологій у систему ранньої профілізації учнів ліцею», 2016-2021 рр. та ін. Виокремлено групи базових напрямів як підґрунтя дослідження тьюторського забезпечення розвитку соціально-

особистісних компетентностей учнів (ретроспектива тьюторингу, світовий досвід упровадження тьюторингу, організаційно-змістова спрямованість тьюторингу, пролонгована мультифакторна підготовка до тьюторської діяльності; формати розвитку соціальних і особистісних компетентностей та ін.). Локалізовано *види* тьюторингу (виховний, розвивальний, мистецький, приватний, сімейний, домашній, академічний, онлайн-тьюторинг, тьюторинг ровесників та ін.). Доведено, що спільним у зазначених видах тьюторингу є формування педагогічно доцільних суб'єкт-суб'єктних відносин, підтримка учнів у прагненні до навчання, утримання їхньої мотивації, допомога в розпізнаванні можливостей розвитку. Встановлено переважання в українських ЗЗСО *комплексного тьюторингу* – розвивально-виховного з елементами академічного.

Розроблено інноваційний категоріально-понятійний апарат дослідження. «*Тьюторське забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»* визначено як сукупність методів і заходів, що гарантують розвиток в учнів старших класів соціально-особистісних компетентностей (комунікативної, як міжособистісної взаємодії і співпраці, критичного, креативного мислення та готовності до самовизначення). *«Тьюторську діяльність»* трактовано різновидом спеціально організованої і регламентованої педагогічної професійної дії процесуального характеру, спрямованої на досягнення суспільно важливого результату – розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів ЗЗСО. Запропоновано нові підходи у трактуванні понять: *тьютор, тьюторинг, індивідуальна освітня траєкторія* та ін.

2. На основі вивчення документальної бази країн ЄС: The Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, 2018 (Пропозиція з Рекомендації Ради щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя); European Parliament resolution on modernization of education in the EU, 2018 (Резолюція Європейського парламенту щодо модернізації освіти в ЄС); Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019 (Ключові компетентності для навчання впродовж життя. Люксембург: Офіс публікацій Європейського Союзу); European Commission. Digital Education Action Plan, 2021–2027 (Європейська Комісія. План дій цифрової освіти, 2021–2027); The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, 2020 (Європейська рамка ключових особистісних, соціальних компетентностей і навичок навчання), шляхом співставлення сутнісних ознак соціального та особистісного розвитку учнів виведено єдине поняття *соціально-особистісної компетентності* як структурної сукупності розвитку низки компетеностей: комунікативної, вміння співпрацювати, критичного, креативного мислення, а також інтегральної характеристики особистості – готовності виявляти та усвідомлювати власні можливості й можливості інших людей, їхні особливості та потреби; розробляти, вдосконалювати та

втілювати життєві й освітні плани; на основі сформованої системи цінностей робити вибір та нести за нього відповідальність, прагнучі до самовизначення. Здійснено науково-теоретичну характеристику кожного зі складників.

Розкрито особливості сенситивного періоду учнів старших класів для розвитку соціально-особистісних компетентностей. Увагу зосереджено на головних новоутвореннях особистості юнацького вікового періоду: готовності до життєвого самовизначення; зорієнтованості на майбутнє; утворення системи особистісних цінностей; активного розвитку самосвідомості зі спрямованістю на подальше самотворення та формування активної соціальної позиції; посилення критичності й креативності мислення.

3. Визначено *функції тьютора*, що сприяють розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів ЗЗСО (діагностувальну, навчальну, проєктувально-технологічну, організаційно-комунікативну, мотиваційну, інформаційно-змістову, моніторингову, рефлексивну, консультативну, розвивальну, соціально-емоційну та ін.).

Тьюторську компетентність представлено в авторському трактуванні як цілісну характеристику педагога, що включає сукупність поглиблених, систематичних, міждисциплінарних знань з освітніх, педагогічних наук, психології та філософії; спеціальних здібностей, навичок та вмінь (комунікаційних, аналітичних, етичних, організаційних, лідерських, психологічних, педагогічних, інклюзивних, інформаційних, інноваційних, проєктувальних, технологічних); особистісних якостей (адаптивності, відповідальності, врівноваженості, чесності, оптимізму, вимогливості, стійкості, справедливості, організованості, впевненості); ціннісних орієнтацій; власної професійної позиції та спроможності реалізовувати тьюторську діяльність відповідно до вікових, індивідуальних особливостей учнів, сформованих цінностей та життєвих орієнтирів, на основі партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор-тьюторант». Доведено, що тьюторська компетентність є не статичною, а динамічною категорією, яка потребує постійного оновлення, вдосконалення у спрямуванні на підвищення ефективності тьюторської діяльності, зумовлює перманентну освіту тьюторів.

Обґрунтовано *взаємозв'язок визначених функцій і тьюторських компетентностей*: діагностувальна функція – психологічна компетентність; проєктувально-технологічна функція – проєктувально-прогностична, інноваційно-технологічна, компенсаторна компетентності; інформаційно-змістова функція – інформаційно-цифрова компетентність; організаційно-комунікативна функція - організаційна, управлінська, інклюзивна компетентності; рефлексивна функція – аналітична, комунікативна компетентності; консультативна функція – дослідницька, правова, міжкультурна, комунікаційна, інформаційна компетентності; мотиваційна функція – лідерська компетентність; соціально-емоційна функція – емоційно-етична компетентність.

Виявлено *потенціальні можливості тьюторингу* в розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів ЗЗСО. Розроблено три рівні «потенціалу тьюторингу»: *ресурсний, процесуальний, результативний*. На процесуальному рівні обґрунтовано *виховний потенціал тьюторингу* у ЗЗСО, який полягає в зосередженні на потребах та перспективних можливостях учня, спрямуванні на підвищення його самостійності й відповідальності, де тьютор працює над розвитком позитивно-сильних сторін учнів.

4. Обґрунтовано *систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів* як змістову і функціональну єдність циклічно взаємопов'язаних дієвих компонентів зі збереженням власних сутнісних характеристик (блоки: *цільовий; концептуально-змістовий із модульним розподілом змісту* (діагностувально-аналітичний, організаційно-діяльнісний, контрольно-коригувальний модулі)*; процесуально-технологічний; результативно-прогностичний*). Виділено напрями *трансформування змісту* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: *стратегічний, технологічний, управлінський, суб'єктно-середовищний*.

5. Визначено *організаційно-педагогічні умови* реалізації системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів як спеціально створені середовищні обставини сприяння реалізації спланованої тьюторської діяльності для досягнення мети - розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. До *організаційно-педагогічних умов* віднесено: формування відкритого варіативного тьюторського освітнього середовища; рівневе зростання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор(учитель)-тьюторант(учень)»; створення і вдосконалення внутрішньошкільної системи професійного розвитку педагогів як тьюторів; фреймворк управління реалізацією системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів. Доведено, що взаємоузгодженість зазначених організаційно-педагогічних умов забезпечує цілісність і контекстність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

6. Розроблено авторську *кластерно-інтегративну модель* упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, що передбачає активну взаємодію *цільового, концептуально-змістового, процесуально-технологічного й результативно-прогностичного* блоків системи з конструюванням та забезпеченням організаційно-педагогічних умов її реалізації та регулюванням із позицій тьюторського кластеру. «*Тьюторський кластер*» трактовано як визначальну характеристику системи тьюторського забезпечення, спрямованого на взаємодоповнюваність об'єднаних у логічну

групу елементів, що створюють єдиний ресурс для розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

7. *Алгоритмізовано механізм експериментальної перевірки та упровадження* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів за двома складниками: статичним і динамічним. Виокремлено етапи упровадження системи тьюторського забезпечення (ідентифікація можливостей закладів загальної середньої освіти для упровадження; формування стратегії змін в управлінні закладом загальної середньої освіти під упровадження системи; визначення практико орієнтованих організаційних заходів; створення системи контролю та аналізу ефективності упровадження).

Експериментально перевірено ефективність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. У дослідженні взяло участь 393 учні (195 - в експериментальній і 198 - у контрольній групі), 78 педагогів, з яких 8 психологів та 6 директорів шкіл. На констатувальному етапі експерименту для перевірки середніх значень у двох вибірках було використано t-критерій Ст'юдента, що підтвердило однорідність сформованих груп. Формувальний експеримент показав суттєву відмінність між рівнем сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів експериментальної і контрольної груп, відповідно до визначених критеріїв (мотиваційно-ціннісного, когнітивно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного). Кількісний аналіз отриманих даних діагностування свідчить про зростання показників в експериментальній групі: мотиваційно-ціннісного критерію на 18,0%, когнітивно-діяльнісного на 23,9% і особистісно-рефлексивного на 20,1%. Натомість у контрольній групі відзначено зростання мотиваційно-ціннісного критерію на 3,5%, когнітивно-діяльнісного на 4,0% і особистісно-рефлексивного на 3,6%. Таким чином, результати проведеного дослідження рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів демонструють позитивну динаміку в експериментальній групі та практично її відсутність у контрольній групі. Для статистичного обґрунтування результатів дослідження використано метод перевірки статистичних гіпотез за критерієм Пірсона. Інтерв'ювання батьків (195 осіб) учнів – учасників експерименту підтвердило ефективність запровадженої системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей. Отримані дані засвідчили, що 89,1% батьків задоволені участю дитини в тьюторській програмі, 10,9% - схвалили цю участь; значне покращення розвитку соціально-особистісних компетентностей відзначили 68,2% батьків, помітне покращення - 26,4%, 5,4% відмітили незначне покращення. За результатами інтерв'ювання вчителів: 78,7% констатували значне зростання рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів в експериментальній групі, 16,2% повідомили про помірне покращення і 5,1% не помітили значних змін.

Проведений експеримент передбачав також дослідження професійного розвитку педагогів як тьюторів завдяки їхній участі в програмах підвищення кваліфікації у контексті тьюторських компетентностей та розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів. За результатами самооцінювання педагогами тьюторських компетентностей до та після формувального експерименту відмічено значний прогрес і зростання: вміння активного слухання - на 54,7%, застосування індивідуального підходу до учнів – на 52,2%, створення партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин – на 49,6%, вміння надавати зворотний зв'язок – на 44,2%, підтримувати самостійність учнів – на 45,1%, працювати над розвитком соціально-особистісних компетентностей учнів – на 58,8%. Рівень саморефлексії педагогів зріс на 31,0%. Проаналізовані дані демонструють значне підвищення самооцінки вчителів щодо тьюторських компетентностей.

8. Отримані результати дозволили сформулювати методичні рекомендації для персонального тьюторського моделювання та *широкого впровадження* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти: *базовий етап* (організаційна підготовка: інформаційні заходи, розширення мети тьюторингу в контексті соціально-особистісних компетентностей, розроблення стратегії тьюторської підтримки з урахуванням вікових особливостей учнів; навчання тьюторів; створення умов для реалізації тьюторингу у ЗЗСО); *початковий етап* (адаптування учнів до тьюторингу: індивідуальна робота, групові зустрічі, мотивація тьюторантів); *основний етап* (реалізація інтегративних тьюторських програм: індивідуальне наставництво, проєктна діяльність, оцінювання прогресу) в корелюванні з *просувальним підетапом* (стійкий розвиток та інтеграція: закріплення результатів, поширення тьюторської практики, соціальні ініціативи, інтеграція тьюторингу в освітній процес, підтримка результатів); *заключний етап* (моніторинг і аналіз; регулярне оцінювання ефективності, адаптування інтегрованих тьюторських програм). Умовами широкого впровадження системи тьюторського забезпечення визначено: актуальність, відповідність потребам суспільства і закладів загальної середньої освіти, системність, адресність, цілеспрямованість, керованість.

Серед перспективних практико орієнтованих напрямів дослідження виділяємо: розроблення, апробацію і цифрову підтримку соціально-орієнтованих освітніх технологій; проєктування програм професійного самовизначення особистості та розвитку емоційного інтелекту; обґрунтування ідеї та формування креативних регіональних освітніх хабів соціально-особистісного розвитку.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Навчальні посібники

1. **Швець Т. Е.** Тьюторинг. Практики впровадження: інформаційно-навчальний посібник / упоряд. Ж. Сташко. Київ : вид-во «Шкільний світ», 2017. 120 с.

2. **Швець Т. Е.** Тьюторинг: теорія та практики: навчально-практичний посібник. Київ : вид-во «Шкільний світ», 2021. 168 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

3. **Швець Т. Е.** Реалізація тьюторських практиках у старших класах на прикладі Приватної школи «Афіни» м. Києва. *Вісник Національного Університету імені Тараса Шевченка.* Педагогіка. 2019. № 2 (10). С. 56-60.

4. **Швець Т. Е.** Цілі та завдання тьюторського процесу і тьюторського супроводу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 72. Т. 1. С. 99-104.

5. **Швець Т. Е.** Співвідношення основних понять тьюторського процесу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : збірник наукових праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2020. Випуск 74. С. 164-169.

6. Даниленко Л. І., **Швець Т. Е.,** Балакшина О. М. Інноваційна модель управління закладом загальної середньої освіти на засадах змішаного навчання та тьюторингу : результати експерименту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи. 2020. Вип. 75 (т. 1). С. 62-67.

7. **Швець Т. Е.** Зарубіжний досвід онлайн тьюторингу в системі середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 58. Том 2. С. 384-389.

8. **Швець Т. Е.** Досвід впровадження тьюторингу у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. *Науковий часопис Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Випуск 90. С. 142-145.

9. **Швець Т. Е.** Моделі виховного тьюторингу в країнах Європи. *Людинознавчі студії*. Серія : Педагогіка. 2022. № 15 (47). С. 73-79.

10. **Швець Т. Е.** Європейський досвід реалізації тьюторингу в закладах загальної середньої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та

перспективи : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 180-185.

11. **Швець Т. Е.** Гуманістичний та аксіологічний підходи як методологічні орієнтири дослідження тьюторингу. *Педагогічні науки: теорія та практика.* 2022. № 2. С. 26-31.

12. **Швець Т. Е.** Соціально-особистісні компетентності учнів старших класів. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 51. Том 2. С. 22-26.

13. **Швець Т. Е.** Актуальність тьюторингу та практики його реалізації в українській школі. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №11 (16). С. 242-253.

14. **Швець Т. Е.** Системний та синергетичний підходи як методологічна основа дослідження тьюторингу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Вип. 87. С. 107-112.

15. **Швець Т. Е.** Аналіз понять «тьютор» і «тьюторинг» у вітчизняному та зарубіжному освітньо-науковому просторі. *Академічні студії.* Серія : Педагогіка. 2022. № 2. С. 56-65.

16. **Швець Т. Е.** Аналіз досвіду тьюторингу в системі середньої освіти США. *Науковий часопис Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманов*а. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Випуск 86. С. 209-214.

17. **Швець Т. Е.** Сучасні наукові підходи до аналізу тьюторингу як інноваційної освітньої технології. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 52. Том 3. С. 243-249.

18. **Швець Т. Е.** Тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: результати організаційно-підготовчого етапу експерименту. *Проблеми освіти.* 2022. № 1 (96). С. 103-119.

19. **Швець Т. Е.** Зарубіжний досвід тьюторингу ровесників в системі середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 50. С. 439-444.

20. **Швець Т. Е.** Досвід впровадження тьюторингу в польських школах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т. 2. С. 70-75.

21. **Швець Т. Е.** Історико-філософські аспекти тьюторингу в контексті індивідуалізованого навчання. *Інноваційна педагогіка.* 2022. Випуск 45. С. 62-67.

22. **Швець Т. Е.** Сучасні моделі тьюторингу у системі середньої освіти країн Європи та США. *Science and Education*. 2022. № 3. С. 41-47.

23. **Швець Т. Е.** Модель розвивального тьюторингу в закладах середньої освіти зарубіжних країн. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 1 (182). С. 3–12.

24. **Швець Т. Е.** Характеристика складників соціально-особистісної компетентності учнів старших класів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2023. № 1 (355). С. 96–105.

25. **Швець Т. Е.** Старший шкільний вік як сенситивний період для розвитку соціально-особистісної компетентності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом.* Педагогічні науки. 2023. Випуск 1 (54). С. 43-50.

26. **Швець Т. Е.** Потенціал тьюторингу в розвитку соціально-особистісної компетентності учнів старших класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 86. С. 107-113.

27. **Швець Т. Е.** Моделі дидактичного тьюторингу в закладах середньої освіти зарубіжних країн. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 60. Том 4. С. 247-253.

28. **Швець Т. Е.** Ресурсний підхід у реалізації тьюторингу в системі середньої освіти. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Випуск 56. Том 1. С. 42-46.

29. **Швець Т. Е.** Досвід Франції у впровадженні тьюторингу у системі середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 4. С. 76-81.

30. Бойко С. М., **Швець Т. Е.** Інноваційні практики тьюторської підтримки розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів в умовах воєнного стану. *Проблеми освіти*. 2023. № 1 (98). С. 92-105.

31. **Швець Т. Е.** Функціональний підхід до визначення тьюторських компетентностей вчителя. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 64. Том 1. С. 33-40.

32. **Швець Т. Е.** Інноваційна модель управління тьюторським процесом у закладах загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 63. Том 1. С. 193-197.

33. **Швець Т. Е.** Інтегративна тьюторська модель розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2023. Випуск 93. С. 131-136.

34. **Швець Т. Е**. Функції вчителя в контексті тьюторської діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 68. том 2. С. 313-319.

35. **Швець Т. Е.** Варіативне відкрите освітнє середовище як умова реалізації тьюторингу в закладі загальної середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 4. 130-137.

36. **Швець Т. Е.** Організаційно-педагогічні умови реалізації тьюторингу в закладі загальної середньої освіти. *Науковий часопис Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2023. Випуск 95. С. 115-120.

37. **Швець Т. Е.** Тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів: результати концептуально-діагностичного етапу експерименту. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 3 (47). С. 14-19.

38. **Швець Т. Е.** Внутрішньошкільна система професійного розвитку педагогів як тьюторів. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. 2023. Вип. 17. С. 200-206.

39. **Швець Т. Е.** Тьюторські технології розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти.* Серія : Педагогіка. Психологія. 2023. № 4. С. 127-133.

40. **Швець Т. Е.** Професійні компетентності вчителя-тьютора закладу загальної середньої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2023. № 2. С. 40-48

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних

41. Tovstohan, V., Dragan-Ivanets, N., Khurtenko, O., **Shvets, T.,** Tverezovska, N., & Popovych, A. Today's Approach to the Problem of Forming Communicative Competence of the Individual = Сучасний підхід до проблеми формування комунікативної компетентності особистості. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. № 14 (3). Pp. 541-555.

42. Zhukova H., Vashevich O., Patlaichuk O., **Shvets** T., Torchynska N., & Maidaniuk. I. Dialogue in the Philosophical and Educational Postmodern View = Діалог у філософському та освітньому постмодерністському погляді. *Postmodern Openings*. 2022. № 13(2). Pp. 303-320.

43. Yemelyanova, O., Bakhmat, N., Huda, O., **Shvets, T.,** & Boichuk, A. The educational crisis in today's information and digital society. *Revista Eduweb*. 2023. № 17(2). Pp. 267–284.

44. **Shvets, T.,** Kuzmenko, D., Motuz, T., Moiseienko, I., & Pasichnyk, L. The role of mentoring in the professional development of teachers = Роль наставництва у професійному розвитку вчителів. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. № 6. Ss0201.

45. **Shvets T.** Tutoring support as a response to the challenges of overcoming learning losses under the conditions of war in Ukraine = Тьюторська підтримка як відповідь на виклики подолання освітніх втрат в умовах війни в Україні. *Slovak international scientific journal.* 2024. № 81. Pp. 51-54.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

46. **Швець Т.Е.** Тьюторинг в системі змішаного навчання. *«Змішане навчання – інновація XXI сторіччя» :* Міжнародна науково-практична конференція (Харків, 29-30 лист. 2018 р.) / НТУ «ХПІ». 2018. С. 127-132.

47. **Швець Т. Е.** Діалогічні взаємовідносини як умова індивідуалізації в освіті. *Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2020. С. 191-194.

48. **Швець Т. Е.** Технологія сімейного тьюторингу як приклад співпраці вчителів та батьків. *Основні напрями розвитку педагогічної науки: традиції та інновації :* матеріали наук.-практ. конференції (м. Ужгород, 11-12 лютого 2022 р.). 2022. С. 21-25.

49. **Швець Т. Е.** Тьюторинг для вчителів, викладачів, тьюторів. *Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія і практика :* матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 вересня 2022 р.) / упоряд. : С. С. Русаков, В. Можгін / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 2022. Випуск 47. С. 127-129.

50. **Швець Т. Е.** Персональний тьюторинг як освітня технологія підтримки та розвитку особистості учня. *Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні аспекти :* збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Ізмаїл, 20 травня 2022 р.). / РВВ ІДГУ. 2022. С. 108-113.

51. **Швець Т. Е.** Тьюторський супровід розвитку навичок 4К: креативність, критичне мислення, комунікація та командна праця. *Освітні системи: ретроспектива, інноватика (до 100-річчя Всеукраїнського науково-педагогічного журналу «Рідна школа») :* збірник матеріалів наукового онлайн-семінару /за ред. д. пед. н., проф. Дем'яненко Н. М. / НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. С. 142-145.

52. **Швець Т. Е.** Організація тьюторської підтримки учнів в умовах воєнного стану. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 квітня 2022 р.) Київ / Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2022. С. 39-43. 40.

53. **Швець Т. Е.** Тьюторська компетентність вчителя як умова індивідуалізації в освіті. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 лютого 2022 р.) / Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2022. С. 32-36.

54. **Швець Т. Е.** Тьюторинг як чинник розвитку потенціалу учня та вчителя. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції :* матер. III Всеукр. наук.-метод. конф. (Суми, 18 червня 2022 р.) / ред. колегія : В.М. Завгородня, А.М. Куліш та ін. 2022. С. 206-211.

55. **Швець Т. Е.** Альтернативні світові моделі індивідуалізації освітнього середовища. *Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу* : збірник матеріалів міжнародного форуму (м. Київ, 16 лютого 2023) / за заг. ред. проф. В. П. Андрущенка. 2023. С.317-318.

56. **Швець Т. Е.** Тьюторинг як ефективна технологія підтримки учнів в умовах війни. *Russia-Ukraine War: Consequences for the World*: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference, March 2-3. 2023. С. 142-143.

57. **Швець Т. Е.** Зарубіжний досвід шкільного консультування як особливого типу індивідуальної підтримки учнів. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Winter Debates*: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference. February 23-24 2023. С. 307-308.

58. **Швець Т. Е.** Розвиток м'яких навичок учнів засобами тьюторингу: підходи, стратегії та результати. *Importance of Soft Skills for Life and Scientific Success*: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference. March 9-10. 2023. С. 134-137.

59. **Швець Т. Е.** Тьюторинг: інноваційний підхід в освітньому процесі. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16 – 18 березня 2023 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. С. 603-606.

60. **Швець Т. Е.** Формування тьюторських компетентностей вчителя. *International scientific conference modern science: global trends, technologies and innovation*s. Riga, Latvia. October 20-21, 2023. С. 80-86

61. **Швець Т. Е.** Роль тьютора у формуванні навичок творчого мислення учнів. *«Impotence of Soft Skills for Life and Scientific Success*» : 2nd International Scientific and Practical Internet Conference. March 9-10. 2023. Dnipro. С. 72-75.

62. **Швець Т. Е.** Тьюторинг як ключовий елемент сучасної педагогіки партнерства. *«Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку»*: матеріали XXXVIII-ой міжнародної науково-практичної конференції (07 листопада 2023 р. м. Брно, Чехія) 2023. С. 188-192.

63. **Швець Т. Е**. Сучасні підходи в освіті у формуванні ключових компетентностей учнів. *Наука та освіта як основа суспільного розвитку :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Житомир, 21 лютого 2024 р). 2024. 138 с. С. 54-58.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

64. **Швець Т. Е.** Тьюторські практики індивідуалізації: досвід українських та польських шкіл. *Історико-педагогічні студії* : науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 11-12 : V Морозівські читання в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 18-19 жовтня 2018. С. 12-20.

65. **Швець Т. Е.** Тьюторинг в системі середньої освіти Німеччини. *Історико-педагогічні студії: Науковий часопис* / гол. ред. Н.М. Дем'яненко. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. Вип. 15-16. С. 168-171.

АНОТАЦІЇ

Швець Т. Е. – Теорія і практика тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – УДУ імені Михайла Драгоманова, Київ, 2025.

Обґрунтовано авторську систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів в єдності цільового, концептуально-змістового, процесуально-технологічного і результативно-прогностичного блоків. Визначено організаційно-педагогічні умови її реалізації (формування відкритого варіативного тьюторського освітнього середовища; рівневе зростання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор (учитель) – тьюторант (учень)»; створення і вдосконалення внутрішньошкільної системи професійного розвитку педагогів-тьюторів; фреймворк управління реалізацією системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів). Розроблено кластерно-інтегративну модель упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, що передбачає активну взаємодію блоків і модулів системи з конструктивним регулюванням на засадах тьюторського кластеру. Алгоритмізовано емпіричний механізм та експериментально перевірено ефективність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів. Розроблено комплексні методичні рекомендації щодо широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: тьюторинг, соціально-особистісні компетентності, індивідуальний супровід, система тьюторського забезпечення, кластерно-інтегративна модель, професійна підготовка педагогів-тьюторів, матрично-рівневе управління, учні старших класів. заклад загальної середньої освіти.

Shvets T. E. – Theory and Practice of Tutoring Support for the Development of Senior High School Students' Social and Personal Competencies

– Manuscript. Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.01 - General Pedagogy and History of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, 2025.

The author's system of tutoring support for the development of senior high school students' social and personal competencies has been theoretically substantiated, practically developed, and experimentally tested. The structure and content of social and personal competencies have been defined in relation to the age characteristics of senior high school students. The potential of tutoring in developing these competencies has been identified, and a system of tutoring support for this process has been justified.

A cluster-integrative model of the tutoring support system for developing students' social and personal competencies has been developed. This model is characterized by an organic unity of goal-setting, conceptual-content, procedural-technological, and outcome-predictive components. Directions for transforming the model's content have been identified, including strategic, technological, managerial, and subject-environmental aspects. The organizational and pedagogical conditions for implementing this system have been substantiated, and its effectiveness has been tested for broader implementation.

A comparative analysis of international and Ukrainian experiences in integrating tutoring into general secondary education institutions has been conducted. Various types of tutoring have been distinguished, including developmental, artistic, private, family, home-based, academic/non-academic, online tutoring, and peer tutoring.

An integrated definition of social and personal competency has been formulated as a structural combination of multiple competencies, including communication skills, the ability to collaborate, critical and creative thinking, and an overall personal characteristic—readiness for self-determination. The study has also revealed the significance of the senior high school students' sensitive period for developing these competencies.

The tutor's functions contributing to the development of students' social and personal competencies have been determined, along with the correlation between these functions and tutoring competencies. Tutor competence has been characterized as a holistic attribute of an educator, comprising interdisciplinary knowledge in education, pedagogy, psychology, and philosophy; specific abilities, skills, and competencies; personal qualities; a professional stance; and the capacity to implement tutoring based on subject-subject interactions.

The effectiveness of implementing the cluster-integrative model of tutoring support for developing students' social and personal competencies has been experimentally tested. Criteria for assessing social and personal competencies have

been established, including motivational-value, cognitive-activity, and personal-reflective criteria. It has been proven that the motivational-value criterion is the most significant, as it allows for diagnosing students' value-based attitudes toward their own social and personal competency development and their motivation for improvement.

Levels of social and personal competency development have been identified: low (reproductive-adaptive), medium (constructive-active), and optimal (maximally possible). The results of a pedagogical experiment have been described, which examined the development of students' social and personal competencies through their participation in tutoring programs and the professional development of educators as tutors. The experiment demonstrated a significant difference in competency development levels between the experimental and control groups, based on the established criteria.

An algorithmic mechanism for experimental verification and implementation of the cluster-integrative model of tutoring support has been developed. This mechanism consists of two components: static and dynamic. The concept of methodological support for implementing the tutoring support system has been formulated, along with its functions—goal-oriented and organizational—and its directions, including advisory, professional-facilitative, methodological, informational-communicative, and psychological-motivational aspects.

Methodological recommendations have been developed for the broad implementation of the tutoring support system for developing senior high school students' social and personal competencies in general secondary education institutions. The conditions for widespread implementation have been identified as relevance, systematicity, targeting, goal orientation, alignment with societal and institutional needs, and manageability.

Keywords: tutoring, social and personal competencies, individual support, tutoring support system, cluster-integrative model, professional training of tutor-teachers, matrix-level management, high school students, general secondary education institution.